

Ekonomistit ja päätöksentekijät

Jukka Pekkarinen

Taloudellisten näkökohtien paino poliittisessa päätöksenteossa on viime vuosikymmeninä kasvanut. Joskus voi jopa puhua talouden ylivallasta. Tuorein esimerkki tästä on valtiovarainministeriön budjettiehdotuksen sisältävä alkoholi- ja tupakkaveron alennus keskimäärin 33 prosentilla. Ehdotusta perustellaan Virosta tapahtuvan alkoholin tuonnin kasvun kotimaiselle alkoholi-tuotannolle ja -kaupalle aiheuttamien menetysten vähentämisellä nykyisten tuontirajoitusten poistuttua. Tämän näkökohdan ollaan valmiita hyväksymään valtion verotulot väheneminen arviolta 300 miljoonalla eurolla, samoin veronkevennyksen aiheuttama uusi sysäys alkoholin kulutuksen kasvuun itse tuontirajoitusten poistumisen lisäksi.

Suomessa on alkoholipolitiikassa vanhastaan ollut etusijalla alkoholin kulutuksen aiheuttamien kansanterveydellisten ja sosiaalisten haittojen vähentäminen. Tätä taustaa vasten on yllättävää, kuinka hampaattomiksi alkoholipolitiikkaamme aiemmin hallinneet kansanterveyden ja sosiaalipolitiikan asiantuntijat ovat taloudellisten näkökohtien edessä nyt osoittautuneet. Talouden ylivalta on astunut yhden askeleen eteenpäin.

Julkisuuden perusteella saa lisäksi sen mielikuvan, että alkoholiverotuksen muutoksia koskevat päätökset joudutaan tekemään kiireessä. Uusia tutkimuksia vaihtoehtojen arvioimiseksi ei ole juuri tehty. Alkoholipolitiikkaamme ei liioin ole sopeutettu ennalta edessä joka tapauksessa olevien, rajujen muutosten vaikutusten pehmentämiseksi. Tuontirajoitusten poistuminen tulee eteen hyppynä tuntemattomaan.

Julkinen hiljaisuus ei kuitenkaan ole merkinnyt sitä, etteikö edessä olevista muutoksista olisi väännetty julkisuudelta salassa kovastikin kättä. Ei tahojen lobbarit ovat luultavasti olleet ahkerasti liikkeellä. Julkinen hiljaisuus on vain antanut heille työrauhan, jonka suojassa keskittyä muokkaamaan päätöksentekijän käsityksiä käytettävissä olevista vaihtoehdoista ja niiden seurauksista.

Alkoholiverotuksen käsittely on esimerkki taloudellisiin intresseihin kohdistuvan poliittisen

päätöksenteon yleisestä ongelmasta. Ne piirit, joiden etua tietty taloudellinen ratkaisu välittömästi koskee, tuovat omat näkökohtansa painokkaasti päätöksentekijöiden tietoon. Oma välitön intressi esitetään tällöin kernaasti yleisenä etuna. Päätöksentekijän on oltava luja, jotta hän voi nähdä aidon yleisen edun tällaisten yhteishyvän vakelekaapuun puettujen erityisintressien ohi.

Jotta päätöksentekijä voisi pitää päänsä kylmänä eri suunnasta tulevien taivutteluyritysten edessä, hänellä on oltava tietoa eri vaihtoehtojen vaikutuksista, niin suorista kuin epäsuoristakin. Tällainen tieto tarvitsee vuorostaan tuekseen systemaattista tutkimusta. Mutta tutkimustulokset ovat aina tulkinnanvaraisia ja keskenään ristiriitaisia. Kypsään, tutkimukseen perustuvaa arviointia on parhaat edellytykset, kun käytettävissä on tuloksia useista, eri näkökulmista tehdyistä ja myös toisiaan arvioivista tutkimuksista. Tällainen ristivalaistus antaa päätöksentekijälle tunteen käytettävissä oleva tiedon luotettavuudesta sekä niistä riskeistä, joihin päätöksen yhteydessä on syytä varautua.

Taloudellisten näkökohtien korostuminen poliittisessa päätöksenteossa on lisännyt taloudellisen tutkimuksen kysyntää. Mutta näyttää joskus siltä, että taloudellisen tutkimuksen tekijät ovat joutuneet meillä syyhyttää saunaan. Kun tutkimustiedon kerryttäminen on vääjäämättä hidasta, on taloustiedon markkinoille muodostunut liikakysyntä. Yksittäiset, ehkä kyseenalaisetkin tutkimustulokset saavat systemaattisemman, reflektioivan tutkimustiedon puutteessa silloin helposti liian näkyvän aseman päätöksenteossa.

Tutkijayhteisön valmistumattomuus taloudellisen tiedon liikakysyntään näkyy myös siten, että osasta ekonomisteja on tullut eräänlaista aikamme papistoa. He joutuvat tavan takaa ottamaan yleisen tietämyksensä ja kokemuksensa nojalla siltä istumalta kantaa vaikeisiin ja monitahoisiin kysymyksiin, joiden objektiivinen arviointi edellyttäisi laajaa ja yksityiskohtaista tutkimusta. Kun tutkimustietoa ei ole tarjolla, joutuvat nämä joka paikan kommentoijat turvautu-

maan näppituntumaan. Tiedotusvälineet oppivat puolestaan nopeasti tunnistamaan eri asiantuntijoiden näppien herkat kohdat. Tällä tavalla kukin eturyhmä saa oman papistonsa. Seurauksena on tutkijayhteisön objektiivisuuden vaarantuminen.

Miten asiantilaa voitaisiin parantaa? Miten taloudellinen tutkimustieto saataisiin välittyämään nykyistä tehokkaammin päätöksentekijöiden käyttöön ja miten tutkimuksen objektiivisuus pystyttäisiin samalla turvaamaan nykyistä paremmin? Ehdoton edellytys taloudellisen päätöksenteon ja tutkimuksen tasapuolisemmalle vuoropuhelulle on tutkimuksen vahvistaminen. Tähän tulisi sekä päätöksentekijöiden että tutkijoiden kiinnittää huomiota.

Päätöksentekijöiden tulisi varmistaa se, että päätöksiä valmisteltaessa varataan riittävästi aikaa ja resursseja päätöksentekoa tukevaan tutkimukseen. Nykyistä enemmän pitäisi panostaa myös toimeenpantuja reformeja jälkikäteen arviokuvaan tutkimukseen, samoin eri päätösvaihtoehtoja vertaileviin kokeiluihin ja niiden systemaattiseen seurantaan. Tärkeää niinkään olisi, että päätöksentekijä kuulisi nykyistä enemmän tutkimusyhteisön omassa keskuudessa suoritet-

tavia arviointeja – asiantuntijaryhmiä, evaluaatiokokouksia ja vastaavia.

Tutkijayhteisö taas voisi puolestaan hillitä houkutusta rynnätä julkisuuteen vajavaisin, tutkimustuloksia laiminlyövin tai niiden avoimuutta ja kiistanalaisuutta kaunistelevin tiedoin. Julkisuudessa paistattelun sijasta pitäisi jaksaa vetäytyä tutkijakammion hämärään. Kotimaista, oman tutkijayhteisön sisällä käytävää ja omia olojamme arvioivaa tutkimusta tulisi erityisesti edistää.

Myös korkeakoulut voisivat omassa opetus- ja tutkimustoiminnassaan ottaa muutamia päätöksenteon ja tutkimuksen vuoropuhelua helpottavia askeleita. Opiskelijoita olisi kannustettava kaikilla tasoilla tutkimaan ajankohtaisia, omien olojemme kannalta merkityksellisiä kysymyksiä. Tämä merkitsisi kansantaloustieteellisessä opetuksessa ja tutkimuksessa siirtymistä sovelta-vaan suuntaan. Tällainen askel on kansantaloustieteellisen tutkimuksen huippumaissa jo otettu. Sille on korkea aika meilläkin.

Kirjoittaja on valtiotieteen tohtori ja Palkansaajien tutkimuslaitoksen johtaja.